

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА РЕТОРИКА

Георги Петров Мерджанов

**НАРАТИВЪТ В АНГЛОЕЗИЧНАТА РЕТОРИКА НА
ЕСТОНСКИЯ ПРЕЗИДЕНТ ЛЕНАРТ МЕРИ В ПЕРИОДА 1992 – 2001**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертация

за присъждане на образователна и научна степен

„доктор“

специалност: „Философия на културата, политиката, правото и икономиката“
– История на реториката

Рецензенти:

Научен ръководител:

Доц. Д-р Герасим Петрински

СОФИЯ, 2020

Съдържание на дисертацията:

Съдържание:

Увод	Error! Bookmark not defined.
Глава 1: История на наратива в реториката	Error! Bookmark not defined.
1. Наративът преди Древна Гърция.....	Error! Bookmark not defined.
2. Наративът при софистите.....	Error! Bookmark not defined.
3. Наративът при Сократ и Платон.....	Error! Bookmark not defined.
4. Аристотел.....	Error! Bookmark not defined.
5. Аристотеловата традиция.....	Error! Bookmark not defined.
6. Цицерон	Error! Bookmark not defined.
7. Квинтилиан.....	Error! Bookmark not defined.
8. След Квинтилиан	Error! Bookmark not defined.
9. Прогимназми	Error! Bookmark not defined.
10. Ранните християни.....	Error! Bookmark not defined.
11. Наративът в Средновековието.....	Error! Bookmark not defined.
12. Наративът през Ренесанса.....	Error! Bookmark not defined.
13. Наративът през епохата на Просвещението	Error! Bookmark not defined.
14. Наративът в модерната реторика.....	Error! Bookmark not defined.
15. Наратологията	Error! Bookmark not defined.
16. Други фигури в историята на наратива в реториката	Error! Bookmark not defined.
16.1. Джоузеф Кембъл	Error! Bookmark not defined.
16.2. Ювал Харари	Error! Bookmark not defined.
17. Обобщение:.....	Error! Bookmark not defined.
Глава 2: Президентска реторика	Error! Bookmark not defined.
3.1. История на президентската реторика.....	Error! Bookmark not defined.
3.2. Естонската президентска институция	Error! Bookmark not defined.
3.3. Наративът в президентската реторика	Error! Bookmark not defined.
3.4. Ленарт Мери.....	Error! Bookmark not defined.
Глава 3: Структурен анализ.....	Error! Bookmark not defined.

4.1. Първи мандат.....	Error! Bookmark not defined.
4.2. Втори мандат	Error! Bookmark not defined.
4.3. Пътешествието на президента Ленарт Мери:	Error! Bookmark not defined.
Глава 4: Софтуерен анализ	Error! Bookmark not defined.
5.1. Теоретичен обзор:	Error! Bookmark not defined.
5.2. Приложение на метода в международната англоезична реторика на Ленарт Мери:	Error! Bookmark not defined.
5.2.1. Лични имена:	Error! Bookmark not defined.
5.2.2. Организации и събирателни названия:	Error! Bookmark not defined.
5.2.3. Географски понятия	Error! Bookmark not defined.
5.2.4. Лични местоимения	Error! Bookmark not defined.
5.2.5. Колокати.....	Error! Bookmark not defined.
5.2.6. Естония	Error! Bookmark not defined.
5.2.7. Схема на връзките.....	Error! Bookmark not defined.
5.2.8. Допълнителни примери.....	Error! Bookmark not defined.
5.2.9. Сюжетно развитие.....	Error! Bookmark not defined.
Заклучение	Error! Bookmark not defined.
Използвана литература (APA 6 th Edition):.....	Error! Bookmark not defined.
Приложение:	Error! Bookmark not defined.

Въведение в предмета на изследване

Настоящата дисертация разглежда наратива в международната англоезична реторика на естонския президент Ленарт Мери. Интересът на автора към темата не е случаен. Естония е държава, която е успяла да се измъкне от популярното схващане за източно-европейска държава и редица изследователи я разглеждат в контекста на европейска, скандинавска или северна държава, лидер в сферата на цифровизацията. Поради спецификата на малките държави, които не са сила в региона си и които зависят от военни съюзи и икономически връзки с по-големи държави, президентската реторика в тези държави е до голяма степен международна. Представянето на държавата на международната сцена е сред основните президентски отговорности според естонската Конституция.

Една международна публична реч е предназначена да достигне до международна аудитория. В настоящата дисертация се приема, че нейното изследване също трябва да бъде извършено в този международен контекст, като личността на изследователя трябва да бъде извън матерния език на носителя на речта. Така всички участници в процеса – оратор, аудитория и изследовател, са равнопоставени в анализираната система.

Откриването на модела на успешната международна президентска реторика в Източна Европа – среда, която се характеризира с полярен, често негативен международен образ, би предоставило на президентите, авторите на речи, президентската администрация и изследователите в областта на международната президентска реторика практически инструмент за оценка и изграждане на ефективни за целта речи.

Участието в съюзи и други международни политически организации е критично за съвременния свят. Държавите не са изолирани от глобалните промени и нито едно действие не може да остане само на вътрешно равнище.

Естонските президенти се включват в инициативи, които на пръв поглед са далеч от политиката – Ленарт Мери организира конкурс за най-красива украса на дома, Тоомас Хендрик Илвес рекламира новооткрити работни места за чужденци в местните стартъпи, Керсти Калюлайд участва в аматьорски Тур Дьо Франс с призив за повишаване на физическата активност. Така обаче те изграждат визията

за Естония и възприемайки ценностите на северните си съседи, буквално изместват страната в континента и вместо към Източна Европа, тя пътува към Северна. Авторът цитира Кристофът Браунинг, според който именно по този начин Финландия успява да избегне етикета „Балтийска” и „Източно-Европейска държава”. Едно попадане в изолация, едно поставяне на етикет може да бъде пагубно. Така че властта и отговорностите на естонския президент в международен план са големи.

Според автора, посланието, което се изпраща в чужбина, често е напълно различно и невъзможно да бъде разтълкувано по същия начин, ако човек е гражданин на държавата, представлявана от президента. За разбирането на едно послание, отправено към „своите“ могат да повлияят културни особености, клишетата, предразсъдъци. Международната публика често е лишена от тях или има други, напълно различни. Понякога международните клишетата се създават точно на базата на изказванията на официалните лица или популярни индустриални, или културни продукти за експорт. Държавни характеристики могат да се получат и чрез отричане - такъв пример е “врагът”, от характеристиките на който народът се отрича. Когато този враг е “общ враг” се създават общи цели, общи характеристики, общи ценности. Членството в съюзи подсилва, или създава черти, които съответно или са били слабо представени, или никога не са съществували.

Но освен държавен глава, освен социална роля и персонаж, Президентът е и разказвач. Авторът се позовава на Наративната парадигма на Уолтър Фишер, според която „Хората са ...разказвачи на истории“. Президентът има силата да разказва историите си пред огромна аудитория, като има свободата да оформя наратива по начин и с ефект, който малко личности притежават. В президентските истории страната и народът може да бъдат персонифицирани и да имат своя също така персонифициран антагонист, който може да бъде друга държава или явление. Всеки един исторически пример представлява наратив, който има силата на аргумент.

Изследвайки президентската реторика на Ленарт Мери трябва да се отчете факта, че естонците вече са имали една република, която може да им служи като

исторически пример. Поради това и ролята на президента не е нова и е натоварена с определени очаквания, предразсъдъци, и има участие в популярни наративи.

Обект на изследването е наративът в естонската англоезична президентска реторика на Ленарт Мери в периода 1992-2001 година.

Предмет на изследването е естонската англоезична президентска реторика на Ленарт Мери в периода 1992-2001 година.

Цел на изследването е да се изведе модел, по който наративът се използва в естонската англоезична президентска реторика на Ленарт Мери в периода 1992-2001 година и ролята му в историческите процеси в Естония.

Полученият резултат може да се използва при оценка на реториката на други източно-европейски президенти. Чрез сравнение могат да се разкрият проблемни зони и да се посочат пътища за развитие. В частност резултатът може да се използва за оценка на българските президенти и разкриване на проблемните зони в международната им реторика, имайки предвид почти равнопоставените изходни условия в исторически план между България и Естония: комунистическо минало; част от Източна Европа; част от подзони с често негативна конотация - Балтика и Балкани; малки икономики; липса на природни ресурси; добре образовани граждани и т.н.

Методи на изследване: Моделът може да бъде открит чрез използването на исторически, структурен, реторически, наративен, софтуерен и сравнителен анализ. Водещ в настоящата дисертация са структурният, наративният и софтуерният анализ, като другите типове анализи са спомагателни и допълващи.

Поставените задачи са:

а. Да се анализират типовете наративи и техните структури в естонската англоезична президентска реторика на Ленарт Мери в периода 1992-2001.

б. На базата на получените резултати да се изведе методология за използване на наратива в англоезичната източно-европейска президентска реторика.

Основната хипотеза е, че в реториката на Ленарт Мери има модел, който може да бъде изведен чрез структурен и софтуерен анализ. Този модел е сходен с описания от Джоузеф Кембъл в „Пътуването на героя“.

Структура и изложение на дисертацията

В първа глава на дисертационния труд се разглежда еволюцията на термина „наротив“ и разбирането за наротива от Древна Гърция до 21 век. Изложението е разделено на 16 подточки, маркиращи важни периоди в развитието на реториката. Посочени са основните реторически теории и теории за наротива, и е намерена пресечна точка между тях, която да даде стабилна основа за категоризиране и оценка на наротива в реториката и механизмите му на въздействие. Обръща се внимание на произхода и значението на термина „наротив“ и някои проблеми с понятието на български, анализирани от Росица Миленкова-Киен.

В исторически план се посочва наличието на наротив в най-ранните реторически текстове, като епоса за Гилгамеш, „Възхвала на Инанна“ и „Илиада“. Обръща се внимание на анализа на изследователите Хоскисън и Босуел, които отбелязват структура с начало и среда, но без край, приложена при възхвала на успехите на асирийския владетел Сенахериб, тъй като царуването му също няма край. Посочени са примери на Дебора Суини от Древен Египет, където има модел за представяне на личните наротиви в съдебната реторика, а приведеният пример на Джеймс Уотс е със структурата история-списък-санкция, която през юдейското Петокнижие успява да преодолее резервираното отношение на класическите автори към наротива и да оцелее в европейското средновековие. В този древен период реторическите произведения все още нямат утвърдена класификация, структура и техники. Авторите експериментират с това кое е въздействащо, а тези похвати, които успяват да окажат влияние върху аудиторията, се доразвиват през следващите епохи.

Авторът се позовава на Диоген Лаерции, който посочва наротива като отделен стил и на Джордж Кенеди, според който Горгий разделя речта на въведение, наротив, доказателство и заключение. Отбелязано е, че Антифон акцентира върху важността на изложението на фактите в едно съдебно дело.

Пак според Кенеди Сократ разделя речта на встъпление, наротив, доказателство и заключение, а Исократ изисквал наротивът да бъде ясен, кратък и

правдоподобен. Псевдо-Аристотел смята, че може да се разказва за минали, сегашни и бъдещи събития, а самият наратив трябва да е кратък, ясен и правдоподобен. Според автора през този период се засилва стремежът за обективност, за рационализиране на преживяванията, за хронологичност. От посочените изисквания към наратива при Псевдо-Аристотел се създава впечатлението за желание за контрол на бъдещето. Това поражда една интелектуална вълна в реториката, която се стреми да конструира наратив, който е колкото се може по-вероятен да се случи.

Отбелязва се критиката на Аристотел към прекаленото детайлизиране на наратива и се прави извод, че за него наративът може да се приеме за част или от пропозицията, или от доказателството. Набляга се на наставлението да се подбират за епидеиктическата реч само тези факти, които подкрепят тезата на оратора, както и препоръката наративът в съдебните речи да не бъде дълъг и да бъде по същество, а защитния наратив да включва събития, които предизвикват състрадание и възмущение. От приведените примери се вижда, че Аристотел препоръчва интерпретация на събитията, като цели и въздействие върху емоциите на аудиторията. Античният учен отхвърля доминиращата да момента теория за разположение на частите на речта, заявявайки, че на много места в речта има нужда от наратив. Отбелязва се, че смята за по въздействащ наративът за миналото, а наратив за бъдещето е оставен на преценката на аудиторията, което обаче влиза в конфликт с установената практика в античността да се привеждат наративи от бъдещето под формата на пророчества.

Аристотел ясно разграничава поетиката и реториката. Когато говори за поетическото изкуство, той има предвид функцията му да доставя удоволствие, докато наративът в реториката има за цел да повлияе върху аудиторията спрямо желанията на оратора. Друга разлика е по отношение на структурата – Аристотел посочва в Поетика структура с начало, среда и край, но извежда само два нужни елемента за реторическата структура - голямата предпоставка и доказателството. Подобна структура е напълно допустима за наратива в реториката - само от начало и край, като в посочената вече третата кампания на Сенахериб, която напомня на

структурата на ентимемата, подканваща аудиторията да достигне самостоятелно до търсения от оратора извод.

Според автора, въпреки опитите на Аристотел за реформиране на структурата на речта, делението на четири съставни части се запазва и през следващите няколко века. При Аристотел се появява един по-всеобхватен поглед към наратива е реториката, който се опитва да включи всичките му видове и приложения.

Авторът отбелязва, че Цицерон допуска въображаем наратив, както и наратив, който служи само за удоволствие. Поради разграничението от страна на Цицерон на съдебната реторика от наративите, които могат да служат за забавление, авторът прави извод, че при Цицерон наративите за забавление са присъщи за делиберативните и епидеиктическите речи. Според него Цицерон допуска гъвкавост в структурата на юридическата реч, когато от това би имало полза или се налага. Обръща се внимание на подхода на Цицерон ясно да разграничава оратора от актьора в пантомимата и фарса, защото трябва да е обран и да оставя публиката сама да си представя повече, отколкото е казал, като според автора този подход към наратива силно напомня подходът към ентимемата на Аристотел, който пропуска част от нея, оставяйки аудиторията сама да се досети. В жанра на панегирика от гледна точка на Цицерон въображението на ораторът може да намери своето най-добро приложение и тук поезията и драмата могат да се слоят с реториката.

Авторът заключава, че според Цицерон към една и съща история в съдебната реторика винаги има поне две гледни точки, като ако една от тях е със сигурност придържаща се към фактите, то следователно втората е фикция. Освен това, тъй като е подчертано и въздействието на чувствата, то фиктивната история, тази, която е лъжа, много се доближава до фиктивните наративи, характерни за поетиката. Извеждат се основните характеристики на съдебния наратив според Цицерон - функционалност, а не фактуалността, като съставните ѝ елементи са морала, стремежът към удоволствието и жаждата за емоции, налични или способни да бъдат засегнати в аудиторията.

Авторът акцентира върху схващането на Цицерон, че наративът не трябва да се фиксира на всяка цена на строго определено място в речта, а да се използва където е нужен. В следствие на анализа на наратива при Цицерон авторът заключава, че за Март Тулий наративът е техническо средство за въздействие върху аудиторията.

Разглеждайки Квинтилиан, авторът обръща внимание и на специфичните за епохата критерии - въпреки че призовава към липса на отклонения, самият Квинтилиан често се отклонява в размишления по общи теми. Обръща се внимание на похвата на Квинтилиан за премахване на неудобните факти за даден подсъдим чрез наратива, което показва, че наративът зависи от гледната точка на разказвача, а не от чистите факти. Според авторът за Квинтилиан наративът не трябва нито да бъде точен, нито реално да се е случил, а да е убедителен, като тези характеристики до голяма степен се припокриват с характеристиките на измислените наративи. Според автора за Квинтилиан няма задължително място на наратива в речта, а всичко е продиктувано от практическата нужда от наратив. Приема се, че реториката на Квинтилиан споделя общи схващания с теорията на Аристотел по отношение на наратива – изложението на фактите при Квинтилиан играе ролята на подготовка на препозиция, която трябва да бъде доказана впоследствие. Авторът заключава, че основният принос на Квинтилиан към наратива в реториката е обобщението на досегашната практика и синтезирането ѝ до онова, което е било ефективно и използвано.

Авторът подробно разглежда реторическите упражнения прогимназми. Използва се категоризацията на Герасим Петрински, според който баснята и диагемата са изцяло наративни упражнения, хреята и гномата са коментарни, а потвърждението и опровержението са наративно-коментарни. Прави се заключение, че баснята в прогимназмите се е разглеждала като напълно самостоятелно произведение, способно да бъде използвано при всеки случай, така и като част от реч, наподобявайки композиционно ентимемата на Аристотел. Извеждат се основните качества на наратива, които се повтарят при повечето теоретици - яснота, краткост и достоверност, като останалите елементи, споменавани от античните автори, по-скоро отразяват културните специфики на

епохата, без да отразяват същностна характеристика на наративите в реториката. Основната грижа на ораторите е дължината на наративите, които в случаите, в които изброяват факти, биха могли да доскучаят на аудиторията. Това обаче отново може да бъде преписано към културните специфики на епохата, защото склонността на аудиторията да слуша би могла да варира в широки граници. Акцентира се върху думите на Николай от Мира, според който единственото изискване към наратива е да бъде убедителен. Същият автор посочва, че и хреята може да бъде както самостоятелно произведение, така и част от реч. Опровержение и потвърждение на наратив от своя страна също напомнят изключително много структурата на Аристотел – предпоставка и доказателство, която е нужна, за да имаме едно завършено реторическо произведение. В следствие на примери, приведени от Крейг Гибсън и Либаний, персонификацията и описанието се причисляват и към наративните упражнения. Цитира се Джордж Кенеди, според който авторите до Ренесанса комбинират прогимназмите, за да създават не само реторически, но и епически, драматични и лирически произведения.

На базата на приведени примери, авторът предполага, че ранните християни допускат изцяло наративни речи и се обръща внимание на Августин Блаженни, който потвърждава с критиката си на класическата реторика, че основно качество на наратива е убедителността.

Авторът на дисертацията обръща специално внимание на изкуството на писане на писма в Средновековието. Отделено е внимание и на автоматизираното писане на писма чрез наративните таблици на Лоренцо от Аквилея, с чиято помощ с минимални усилия може да се състави изречение според случая, като просто се избере подходящите елементи от изречението и се свържат в едно цяло. Изтъква се тезата на Джил Рос, че през Средновековието вместо да се създават нови текстове, реториците са наподобявали и преработвали класическите такива, използвайки методите, които са преподавали граматичите. Тезата е потвърдена и от тази на Жерар Женет, според който в Средновековието реториката е сведена до значението на украсена реч.

Авторът на дисертацията обръща внимание, че и в еписторалната реторика, както и в другите реторически жанрове, при Ренесансовите учени се наблюдава

едно благовеене пред класическите автори и особено към Цицерон, който е издигнат на пиедестал, следван по тежест от Квинтилиан и Аристотел. Акцентира се върху възгледа на Питър Мак, че в *De inventione dialectica* Рудолфо Агрикола изследва връзката между изложението, в това число и наратива, и аргументите, като с работата си повлиява Еразъм, Меланхтон и Рамус. Подробно е изложена гледната точка за наратива на Агрикола, като е посочено, че аудиторията трябва да получава и удоволствие от умението на разказвача, и от темата. Изброени са методите на соріа на нещата от *De copia* на Еразъм, които са свързани с наратива. По отношение на измислените наративи е изложено друго схващане на Еразъм, който казва, че забавните наративи са толкова по-забавни, колкото са по далеч от истината, а измислените наративи класифицира като алегии и твърди, че те въздействат чрез алюзия и скрит смисъл. Авторът отбелязва противоречие при препоръките на цитираните от Питър Мак Вит Дитрих и Франческо Борджия, чрез която достига до извода, че по отношение на проповедта през Ренесанса няма твърдо установена структура, която да е проверена като ефективна.

През епохата на Просвещението авторът акцентира върху гледната точка на Джордж Кембъл, за който най-важна е убедителността на наратива, която е следствие от неговата естественост и осъществимост. За Джордж Кембъл е допустимо да има убедителен, но грешен като фактология наратив, както и неубедителен, но верен като фактология, като и двата варианта са ефективни, вторият основно с учудването, което събужда. Обръща се внимание на обобщението на реториката на Кембъл от Джеймс Херик, че убедителен за аудиторията е наратив, който е в синхрон с нейния опит за света. Според автора през епохата на Просвещението се наблюдава началото на една промяна на гледната точка към наратива, според която той е не само серия от събития, позиционирани на конкретно място в речта, а и част от реалността на аудиторията, която тя обитава. Това предоставя възможност за развитието в следващите епохи на един нов инструмент, който до този момент е използван, но не е осмислен, а именно – наративът, който изгражда реалност.

От теоретиците на модерната реторика авторът разглежда Кенет Бърк, Михаил Бахтин, Уейн Боот, Ърнест Борман и Уолтър Фишер. Набляга на връзката

„агент/сцена“ при Бърк, чрез която характеристиките на сцената могат да влияят върху възприемането от страна на аудиторията на произнасящият речта. Обръща се внимание на двата метода за влияние върху аудиторията при Бърк – чрез силогизъм, като стъпка по стъпка доказателствата се натрупват и чрез прогресиране на сюжета, при което едно действие води до друго и аудиторията може да предвиди и очаква развоят на събитията. Авторът заключава, че и двата метода могат да се открият още при Аристотел – в „Реторика“ и съответно в „Поетика“, но при втория метод може да се търси и връзка с Джоузеф Кембъл и Владимир Пропп. За автора Бърк в подробност анализира методите за изграждане на наратива така, че да въздейства върху аудиторията.

Авторът излага подробно Символно Конвергентната Теория за груповите фантазии в малки групи, изследвани от Ърнест Борман, който открива, че наративните структури създават реторически връзки между участниците и нови значения за заобикалящия ги свят. Тези наративни структури включват шеги, истории, приказки и ритуали. За Борман това са споделени фантазии - драматизирани съобщения, в които „фантазийната тема“ е онова съдържание, което подтиква участниците към създаване на серия от фантазии, наречена „фантазийна верига“, в която при драматизирането на едно събитие някои от хората са представени в добра, а други – в лоша светлина. Според Борман, когато в групата се споделят множество фантазии, те могат да се обединят в единна реторическа визия, като нейна отличителна черта е една главна аналогия, която „сглобява“ различните сценарии в едно цяло и се индексира с ключова дума или фраза, като по този начин членовете на групата могат да достигнат до единно разбиране на тяхната социална реалност. Борман отбелязва, че в някои случаи по време на комуникация два или повече символни свята могат да се припокриват, като в резултат може да се развие общо съзнание, което да развиват в посока на развитието си като група в дейности като привличането на нови членове, поддържане на груповото съзнание и вземане на решения.

Авторът обръща сериозно внимание и на Наративната парадигма на Уолтър Фишер, който дефинира човечеството като Homo narrans и разглежда всички форми на човешката комуникация като истории, а наративната логика се разбира

като логиката, чрез която човешката комуникация се оценява. За Фишер от основно значение в една история е персонажът, а една история е по-добра от друга в два случая: ако е правдоподобна и кохерентна, и ако е вярна и тествана за „основателни причини“ – набор от ценности, спрямо които хората действат. Във връзка с първия случай Фишер се позовава на Джоузеф Кембъл и твърди, че най-привлекателните истории са митичните по структура - „обществени сънища“. Въпреки това той смята този случай за формален, а съществен според него е вторият случай, който засяга публичния морал, чиито истории са „полезни и облагородяващи“. Фишер подчертава, че наративната парадигма се различава значително от изследванията на наратива в наратологията, защото не подхожда към него, изследвайки формата, а изследвайки социалното влияние, което упражнява. Фишер смята, че наративната парадигма разглежда „...символични действия, които изграждат социалната реалност“, а това кореспондира с вече наблюдаваното при древните реторици явление „гледна точка“, което има способността да изкриви или подмени реалността.

Според автора процесът, започнал през Просвещението за промяна на гледната точка към наратива, през 20 век достига своята кулминация, като на наратива вече не се гледа като на отразяващ реалността - „изложение на фактите“, а като формиращ реалността, като на споделена гледна точка за света в който живеем, като на споделено разбиране за историческите и социални натрупвания, които се изразяват в хронологично изложение на факти от страна на оратора по начин, който се възприема максимално добре от аудиторията.

Авторът разглежда появилата се през 70-те години на 20 век нова наука, занимаваща се изцяло с наратива – наратологията. Според Ян Кристоф автор на термина “наратология” е Цветан Тодоров, който призовава за създаване на нова наука за наратива. Според Дан Шен Тодоров пръв посочва разликата между история и дискурс. Според Сиймор Чатман история е съдържанието, а дискурса е как това съдържание е разказано. Разгледани са и изследванията на един от вдъхновителите на наратологията - фолклористът Владимир Пропп, който посочва 31 функции на действащите лица в руската вълшебна приказка и изнамира метод тя да се анализира като структура, извеждайки като резултат различни комбинации от

елементи, които по този начин формират сюжета на приказката. Изводът на Проп е, че приказките са свързани една с друга и могат да се разглеждат дори като варианти на една първична история – сходна теза с тази на Клод Леви-Строс, за когото всички наративи по света са свързани и споделят едно и също структурно родство. Авторът посочва, че в „Наративът като реторика“ Джеймс Фелан предлага реторическа дефиниция за наратив: „някой казва на някой друг по някакъв повод и с някакви намерения, че нещо се е случило“. Фелан се интересува от специфичните елементи на наратива- персонажи, събития, среда, наративен дискурс. Авторът на дисертацията заключава, че два елемента от наратива са в пряка връзка с неговата реторичност – перспективата (гледната точка) и идеологията. От приведените доказателства става ясно, че гледната точка е елемент на наратива и е независима от дискурса, т.е. тя би могла да бъде елемент и на реторическия дискурс. Освен това става ясно, че тя е и основен метод да бъде предадена нечия идеология. Според автора наратологията допринася с едно детайлно разглеждане на структурата на наратива и развива един важен инструмент – структурния анализ на наратива.

Авторът разглежда и “Героят с хиляди лица” на Джоузеф Кембъл – труд, който изследва приликите между митовете по света и използва методите на психоанализата, за да ги анализира, извеждайки една първична история, общовалидна за всяка култура, която Кембъл нарича „мономит“. Структурата на мономита е разделена от Кембъл на следните стъпки: героят напуска познатия си свет и се отзовава във вълшебен, непознат свят, където се изправя срещу свръхестествени изпитания, като в крайна сметка побеждава категорично и се завръща от приключението със специални умения, полезни за общността. Авторът привежда доказателства, че освен многобройни приложения в киното, мономитът има приложение и в реториката.

Авторът разглежда и хипотезата на Ювал Ноах Харари, който достига до извода, че способността на хората да се колаборират в големи групи се дължи на способностите на хората да измислят убедителни фикции, в които останалите да повярват и така да бъдат обединени. Под фикции Харари разбира както митовете, така и такива конструкти като религията, парите, правото, държавата, човешките

права и др., които за него имат същите характеристики като митовете. Според него ние живеем в две реалности – физическа и въобразена реалност, като въобразената доминира над физическата. Теорията на Харари споделя някои общи черти с възгледите на Ърнест Борман, както и с възгледите за мита на Ролан Барт и Джоузеф Кембъл. Въпреки, че не е реторик, неговата концепция за историята като създаваща реалността е нововъведение и е разгледана от автора на дисертацията заради акцента върху действията на аудиторията, които се инициират под влияние на наратива.

Авторът обобщава историческия преглед на наратива в реториката, като извежда неговите основни три приложения:

1. Наративът като елемент от една ораторско произведение;
2. Наративът като завършено реторическо произведение, ораторска реч;
3. Наративът като формиращ реалността.

Басните и митовете се разглеждат като интерпретации на стари митове и басни, които на свой ред стъпват върху базови наративи, създадени в зората на човешката цивилизация. Голяма част от тези първи измислени истории, поднесени с достатъчна убедителност, всъщност са станали част от нашата реалност и се приемат за неоспорим факт, върху който стъпва голяма част от нашето разбиране за реалността и науката. Очертават се и два основни погледа към същността на наратива: като отразяващ реалността и като създадена реалност.

Според автора наративът в реториката има своите корени както в митологичната структура, така и в юридическата. В първия случай той служи за запаметяване на морален пример, който да бъде възпроизведен. Във втория случай се изброяват факти, които в последствие се валидират за своята моралност. Така двата типа наратив са всъщност в синхрон един с друг – митологичния създава морална реалност, докато вторият тип я отразява. Присъщо за юридическия наратив е линейната структура, докато митологичният наратив може да бъде както линеен, така и кръгов по структура. Линейният наратив не е присъщ само за съдебната реторика. Това е наратив, който валидира доколко правилна е една история, съпоставяйки я с вече известна митологична. Разказване обаче на юридически наратив с кръгова структура би му придало митологично звучене и той

би бил валидиран от аудиторията като митологичен, като морален пример, вместо като линейна история, която трябва да бъде проверена за моралност.

От всичко изложено за елементите на наратива може да се направи извода, че най-важно за авторите са персонажите. Значим елемент са и събитията в наратива. Следваща по значимост е средата. Времето е друг важен елемент в наратива, но тъй като времето реферира и до средата – например Европа от 19 век няма същите характеристики като Европа от 20 век, то може да се изведе и като характеристика на средата. Значение имат и причините за събитията в наратива. Тези причини могат да бъдат както елемент от мотивацията на персонажите, така и елемент на последователността на събитията в наратива.

Една реч се състои от поне четири части, като уводът и заключението са за да предразположат аудиторията, а наративът и доказателството – да я убедят. Предразполагането на аудиторията обаче не може да се приеме за необходим елемент, защото има случаи, в които аудиторията е предразположена предварително, като например съдебната реторика. В този случаи предразполагащите части са се превърнали в протокол или елемент на културата и нямат реален предразполагащ ефект. Следователно действително нужните части на една реч са наративът и доказателството.

Втората глава на дисертацията разглежда основните теории за президентската реторика. През 80-те години на 20 век се появяват две основни разбирания за реториката на президентите: „президентска реторика“ и „реторическо президентство“, които могат да бъдат проследени през работите на двама автори в областта.

Тиъдър Ото Уинд, който изследва „президентската реторика“, посочва, че основните източници за изследване са всички публични обръщения на президента, като на анализ подлежат както аудиторията, към която са насочени обръщенията, така и методите и каналите, чрез които тя е достигната и убедена, независимо дали става дума за поддръжници или опоненти. Той посочва четири категории изследвания на президентската реторика: „критика на една реч“, „критика на реторически тенденции“, „разработка на жанра на президентската реч“ и „разнообразни изследвания на множество спомагателни теми, които са в

отношение с президентската реторика“. Уинд извежда и метод за анализ на речите: анализ на реторическата стратегия, анализ на вътрешната консистенция на речта, анализ на правдоподобност на речта, анализ на ефекта на речта върху аудиторията и анализ на политическа традиция на речта.

Автор на теорията за „реторическото президентство“ е Джефри К. Тулис, който изследва американската президентска реторика, категоризирайки я в три главни периода – Старият път (до 1901), Средният път (от 1901 до 1913) и Новият път (от 1913 до наши дни). Според Тулис американските президентите сега се приемат по подразбиране за публични лидери, които обсъждат начинанията си публично и вдъхновяват нацията, а реторическото президентство не е просто институционна промяна, а „силно усъвършенстване в американската политика“. Тулис обяснява и промяната в Новия път: най-важните речи вече се представят не писмено, а устно, адресирани към хората, а не към Конгреса; формата на речите за пред Конгреса започват да следват публичните обръщения. Според Тулис предизборната кампания за съвременните президенти е толкова важна, че се е превърнала в модел за управление, а едни от най-важните хора са онези, които управляват кампанията му, наред с рекламните специалисти, статистиците и специалистите по полемика. Той обръща внимание и на авторите на речи, които въпреки, че не притежават самостоятелност в работата, играят все по нарастваща роля в Белия дом, като влияят на курса на поведение, особено във външно политическите речи, оказвайки недоловимо, но съществено влияние върху един важен аспект на управлението - „президентския ум“. Той смята, че медиите също оказват все по-голямо влияние върху президентската реторика, като някои речи се проектират така, че да влязат в новините по телевизията чрез цитиране на избрана сентенция или афоризъм от речта. Телевизията също така изземва и някои от функциите на аудиторията, като я представя чрез социологически проучвания и селектира кои проблеми да презентира пред правителството за решение, като по този начин президентите реално са принудени да отговарят на очакванията на фиктивни хора, създадени от медиите и на послания, проектирани, за да разбудят страстите, вместо да насочват към дебат по наболелите проблеми. Но Тулис не отрича позитивните черти на медиите, благодарение на които думите на президента

достигат до милиони хора, и контрола, който те упражняват чрез разкриване курса на поведение на президентите.

Авторът на дисертацията заключава, че основните разлики между двете гледни точки към изследването на реториката на президентите е, че „президентската реторика“ изследва реториката на президентите и така прави заключения за институцията, като институцията е фиксирана като характеристики, докато „реторическо президентство“ изследва историята на институцията, като така достига до заключения за президентската реторика, като институцията еволюира и се променя с времето. Двете обаче споделят някои общи заключения за реториката на президентите през 20. век:

Реториката е една от основните власти на президентите;

Речите на президентите трябва да са въздействащи и да предизвикват емоция.

Авторът разглежда естонската президентска институция. Позовава се на Андре Крауъл, който изследва нивата на парламентаризъм и президенциализъм в новите демокрации в Източна и Централна Европа, изработвайки собствена скала, с която да ги измери. Според Крауъл най-слабите като правомощия президенти в Централна и Източна Европа са тези на Чехия, Словакия, Естония, Македония и Словения, докато най-мощен е руският президент. От друга страна, най-силните парламентарни системи са тези на Чехия и Естония, като според Крауъл това е в следствие на епохата на тоталитаризма. Крауъл посочва, че в Естония правомощията на президента са много лимитирани по Конституция, но парламентът също няма доминираща позиция, поради ограничения, наложени по Конституция, като обръща внимание, че Естония върви в посока, обратна на тази, в която върви Русия – срещу концентрация на власт в ръцете на президента.

Посочени са свидетелствата на Реин Таагепера за изработката на естонската Конституция в периода 1991-1992 година. След продължителни дебати, парламентарната конституция надделява над тази, акцентираща на президенциализма. Въпреки опитите правомощията на президента да се засилят, акцентиращата на парламентарна форма на управление Конституция на Естония е одобрена чрез референдум с 91% подкрепа. Реин Таагепера посочва, че въпреки

парламентаристката конституция, президентът все пак има право на вето и да издава укази.

Естонската Конституция от 1992 година дефинира естонския президент. Това описание на президента е наречено „типаж на президента“.

Анализирайки наратива в президентската ретрика, авторът на дисертацията се позовава на тезата на Нели Стефанова, според която чрез наратива и неговата способност да провокира визуализация аудиторията получава усещане за достоверност. Ърнест Борман идентифицира един от видовете фантазии, използвани от президентите – фантазията за възстановяването на изгубеният ред, както и посочва два често срещани сюжета за фантазии за президентите от страна на аудиторията на техните противници: демократичните кандидати са изобразявани като финансово безотговорни, а консервативните като зависими от интересите на корпорациите. Според Борман аудиторията може да използва архетипни фантазии, чрез които да обобщи ситуацията.

Авторът разглежда гледната точка на Уолтър Фишер - той нарича социално политическите позиции и роли „реторически фикции“, които се отнасят към общественото лидерство и тяхна основна характеристика е етосът, като президентството като длъжност и роля е също една такава реторическа фикция. Етосът на президента е в пряка зависимост с това до каква степен той се вписва в личността, описана в Конституцията и до каква степен задоволява очакванията на избирателите. Фишер смята, че персонажът на президента е част от неговия етос, а чрез анализ на „подразбиращата се аудитория“ може да се разкрие персонажът на президента.

Ювал Харари посочва като фикция правото, следователно като такава може да бъде посочена и Конституцията. Сходна концепция излага и Дейвид Зарефски, според който президентската реторика „...дефинира политическа реалност“, като оформя и/или променя контекста, в който събитието се случва.

Авторът на дисертацията добавя още една гледна точка, разглеждайки и теорията за президентството на Джеймс Барбер. За Барбер президентската персоналност играе огромно значение за неговото отношение по важните въпроси, за това как ще реагира при екстремни ситуации спрямо правомощията си, както и

че тази персоналност има модел, който е съставен от президентския характер, мироглед и стил, като примери за тях могат да бъдат открити в живота му преди да встъпи в длъжност. За Барбер три са основните теми, свързани с очакванията на аудиторията към президента – че той ще поеме контрола и ще се грижи за тях; че ще задвижи страната към по-добро; че ще стои над политиката и ще дава морален пример. Той дава един много по-стеснен поглед към президентския типаж- докато Конституцията е специализиран текст, познат само на специалистите, то Барбер обръща внимание на настройките в обществото, на очакванията, които оформят типажа, в който всеки един президент трябва да налее личните си качества и да се превърне в персонаж за аудиторията. Затова трябва да се направи разлика между персонажа на Президента и типажа на Президента.

На база анализ на посочените изследователи авторът на дисертацията заключава, че типажът на естонския президент е този, описан в Конституцията, този, който се открива в споделените наративи на гражданите, в литературата, киното и медиите. Той е фиктивен и изпразнен от личностни черти и според случая може да съвпада с типажа на идеалния Президент или съответно на нежелания Президент. От друга страна персонажът на президента е всеки индивидуален президент, който изпълва рамката на типажа със своите личностни характеристики. Той отново би могъл да бъде отразен в медии и популярни схващания, във вицове и друг тип фолклор, но този път към конституционните му черти са добавени и неговите лични.

Авторът обръща внимание на някои индивидуални черти, които изграждат персонажът на естонския президент Ленарт Мери в очите на неговата аудитория – невербалната му комуникация, международните контакти и свободното използване на английски език. Чрез тях етосът на президента се прехвърля върху етоса на страната. Посочват се и мненията на друг претендент за поста, Реин Таагепера, според който още с избирането си за президент Ленарт Мери много добре е използвал дупките в естонската Конституция, за да разшири правомощията си. Посочен е и персонажът на Мери според Таагепера: бивш депортиран интелектуалец, несигурен сред тълпата, но отразяван широко в медиите и с тенденция да закъснява. За сравнение авторът на дисертацията посочва и

официална биография на Мери, която е в контраст с думите на опонента му, но това е и персонажът, който президентската администрация искат да бъде публичен. Допълнителни щрихи към персонажа са добавени от колеги кинематографисти на Мери от времето преди да стане президент, според които той е: отличен комуникатор, лидер, вълнуващ се от политика, про-европейски ориентиран, неконфликтна личност, способен да игнорира инакомислещите. Според Уолтър Фишер Цицерон е дефинирал за поколенията типажа на оратора като „деен държавник с почти енциклопедични знания в множество сфери“. Ленарт Мери се вписва и в този консервативен типаж, като това също допринася за високия му етос.

В трета глава на дисертацията е направен структурен анализ на международната англоезична реторика на Мери по време на двата му мандата. Според автора естонските президенти, а и всички политически фигури, на които се налага да комуникират на език, различен от официалния за държавата им език пред аудитория, които възприемат посланието също на език, който е различен от официалния за тяхната държава или майчиния им, се изправят пред предизвикателството ораторът да използва езика по такъв начин, че да е сигурен, че всички са разбрали посланието му. Всеки език е носител на определена култура, която от своя страна е породила специфично съдържание. Това съдържание рефлектира върху наративите-примери - те не могат и не трябва да бъдат примери от локалната култура или поне не биха могли да се използват свободно, без твърде много обяснение. Поради това се налага да се търсят примери, които са общовалидни и лесно разбираеми, които принадлежат на една културна среда, която е глобална и обща. Отделните примери от своя страна се свързват в един цялостен наратив, който се развива или повтаря в течение на времето в речите на една обществена фигура. Един от тези глобални наративи, които са добре описани и които могат да бъдат открити в нечия реторика, е “Пътуването на героя” на Джоузеф Кембъл. Структурата на този наратив е кръгова. Ленарт Мери споделя някои характеристики на герой поради самото естество на социалната си позиция. Той е президент, лидер на хората, една съвременна форма на владетел. Такъв персонаж на Героя е разгледан от Джоузеф Кембъл. Целта на анализа в

дисертацията е да провери дали и по какъв начин кореспондира “Пътуването на героя” с реториката на Ленарт Мери.

Структурният анализ установява конкретните елементи и формата на речта. Открити са повтарящи се, общи елементи, както в структурата, така и в смисловото съдържание. Авторът извежда „Пътешествието на Президента Ленарт Мери“. То започва с „Покана за приключение“ към аудиторията. Тя и президентът поемат по „Пътя на изпитанията“, като Мери е в ролята на ментор, който дава съвети на аудиторията и я убеждава, че е достоен да я представлява. По време на „Пътя на изпитанията“ президентът трябва да спечели ценни съюзници. По пътя Мери намира множество амулети, които му помагат в изпитанията. Особена и специална помощ той търси при хора с общи интереси или произход, притежаващи власт и благоразположени към него, които реферират до майчината фигура. По време на пътуването си Президентът се среща с бащина фигура, която може да го приеме или да го отхвърли. Ако го отхвърли, Президентът продължава с търсенето на съюзници, а ако бащината фигура, която често е политическа структура или организация, а не личност, приеме Президентът т.е. „Помирение с бащата“, то той преминава през „Апотеоз“ и става „Господар на два свята“ – политически и частния, международния и вътрешния, минало и бъдеще, и други, като той е бащата и сина едновременно. Президентът носи на народа си Върховния дар, който може да бъде разбиране, универсална истина. Като вече доказал се герой, донесъл им успешно Дара, той отправя нова „Покана за приключение“. В края на двата си мандата той прекратява пътуването си чрез Тоталния дар – поправка на Конституцията, нов тотален ред, и най-сетне е свободен да продължи живота си в нова роля.

По време на пътуването си Мери получава амулети, които му помагат в пътуването. Такъв амулет е например цифровизацията на Естония, наградата за Европеец на годината и т.н. Амулетите са и дефинираната от Ърнест Борман „главна аналогия“, които сглобява „реторическата визия“.

Във всеки един момент пътуването може да бъде пресечено от друга покана за приключение, която да стартира нова сюжетна линия, която да се развива

независимо, обединявайки се с основната в произволни моменти. Възможни са и сюжетни линии, които не се пресичат никога с основната.

Митологичната структура на Кембъл не трябва да се използва като готов сценарий, а да бъде претворена спрямо нуждите, така, както препоръчва Уолтър Фишер. Според него топосите са крайно число в една култура, следователно на стъпките от „Пътуването на президента“ трябва да се гледа като на такива възможни за използване топоси.

Техниките, които Мери използва при изграждане на успешен наратив са:

1. Стратегически подход;
2. Изграждане на въздействащ персонаж на Естония;
3. Конституцията като процедурна реторика, която конструира реалността;
4. Контрол и интерпретация на миналото;
5. Непрестанен процес на пресъздаване на историческия, политическия и личния наратив.

Първият мандат свършва с два хипотетични финала - „Покана за приключение – следващия мандат“ или „Върховния дар“, който да сложи точка, ако не бъде преизбран. Ако пък бъде преизбран, „Върховният дар“ се явява финал само на тази сюжетна линия – Първият му мандат.

Когато Мери говори пред естонци, обикновено е на стъпката „Господар на два свята“, но пред чуждестранни политици е „Пътят на изпитанията – търсене на съюзници“, докато пред бизнесмени е „Покана за приключение“.

Стъпките, които са най-важни и са ядрото на пътуването, потвърдено и от факта, че те са с най-висока честота са: „Покана за приключение“, „Пътят на изпитанията – Търсене на съюзници“; „Помирение с бащата“, „Господар на два свята“, „Върховният дар“.

С висока честота измежду речите са „Пътят на изпитанията – Търсене на съюзници“ и „Господар на два свята“. Това са най-често срещаните конструкции в реториката на Мери – да убеди някой да му помогне и да убеди, че контролира две взаимно независими сили, които зависят от неговото решение. В първия вид речи изтъква предимствата на своята теза, след което посочва причините, според които

трябва да му се помогне. Във втория случай дефинира двата свята, след това посочва метод за свързването им.

Основните персонажи при Мери са или естонци по произход или естонците като народ. Следващи често срещани персонажи са самият Мери с неговите персонални наративи и държавата Естония, която често има личностни характеристики, желаня и действия. Следват персонажите на Русия, НАТО и ЕС, като те имат бащински и майчински характеристики. Често срещани, но по-малко от предходната група, са персонажите на Балтийските държави, Европа, САЩ, а също и исторически персонажи с разнороден произход, политици, президенти и руснаци. Най-голяма като общ брой, но и най-малка като брой индивидуални повторения, е групата на персонажите на посланици, американци, бизнесмени, германци, депортирани, на успешните хора, на учени, а също на Латвия, Финландия, на унгарците, както и груповите персонажи на малките държави, правителството и урго-финските народи. Персонажите дават представа за съдържанието на индивидуалните наративи - примерите, които са вградени в текста.

Аудиторията, изследвана спрямо обръщенията към нея в текста, е разнородна, като най-честата е естонска (“Сънародници”), служители от високо равнище (“Превъзходителства”) и широка, слабо профилирана аудитория (“Дами и господа”). Често речите са пред президенти или Председателя на парламента. Често се обръща и към колеги, приятели, гости, граждани и ректори. Пред естонците са важни естонските наративи, пред високопоставените служители наративите могат да са политически и академични, а пред широката аудитория те са според повода на речта. Пред други президенти може да има лични наративи, а пред политици те са строго професионални.

Речите на Мери винаги са политически, дори когато са произнесени по повод и следователно са тържествени. Това се държи на наративната вселена, в която живее, и професионалният типаж, в който трябва да се вмести и в който хората го виждат и поставят.

Средата, в която се развива най-често наративът на Мери е Естония. Често наративът е позициониран в Прибалтика, Европа, ЕС или Света като цяло. Не

много често, но заслужаващи се да се отбележат, са наративи, които се развиват в Германия, НАТО, Русия, Севера, СССР, урго-финският свят, Финландия и земите на Ханзейската лига.

В речите на Мери често се повтарят определени типове конфликти. Най-често срещаните са “Малки срещу големи” (напр. “Малки държави срещу големи държави”), “Минало срещу бъдеще” и “Демокрация срещу тоталитаризъм”. Друг често срещан конфликт е “Активни срещу пасивни”. В речите му се срещат също така конфликтите “Изток срещу Запад” и “Просветност срещу безпросветност”.

Най-честите теми в международната англоезична реторика на Ленарт Мери са “Бъдещето на Естония”, “Какво е Естония?” (което дефакто е предефиниране на понятието Естония) и “Мястото на Естония в ЕС и НАТО”. Други често срещани теми са “Обединение на урго-фините” и “Сигурността на Естония”. Не толкова често срещани, но все пак значими теми са “Бизнес”, “Инвестиране в Естония”, “Мястото на Естония в света”, “Награждаване”, “Независимостта на Естония”.

В четвърта глава на дисертацията чрез софтуер за анализ на корпуси е анализиран наративът в международната англоезична президентска реторика на Ленарт Мери, като са изведени методи за анализ на конкретни наративи в текста и откриване на наративни структури, както и основният за Мери наратив, с който се характеризира реториката му. Софтуерният анализът служи и за проверка на резултатите от анализа на наратива като дългосрочна стратегия.

Авторът се позовава на твърдението на Пол Бейкър, според който чрез анализа на корпус от речеви данни чрез изчислителни процедури биха могли да се разкрият езиковите модели, използвани при изграждане на дискурса или конструиране на реалността. Една от процедурите е изследване на честота на думите в корпуса. С най-висока честота при анализът на корпуса са наречените от Бейкър „функционални думи“. Пол Бейкър препоръчва да се изследват по честота лексикалните думи, които могат да дадат повече информация за дискурса на текста, като препоръчва метод за набавяне на по-детайлна информация чрез изследването на клъстерите, които се сформират около високо-честотните думи. Според Бейкър глаголите трябва да се разглеждат отделно, тъй като могат да дадат важна информация за извършвани дейности. Авторът на дисертацията смята, че тъй като

в анализа си изследва наратив, то вниманието трябва да бъде насочено към три основни вида глаголи - тези, които охарактеризират действия, извършени в миналото; такива, които охарактеризират действия, които биха могли да се извършват в бъдещето; действия, извършени в настоящето, на свой ред, охарактеризират персонажите. Бейкър смята, че за по-точни резултати трябва да се използват едновременно количествени и качествени методи, като анализ на местоположението на думата в контекста, в който се използва е методът, който той препоръчва, като овен евфемизмите и сравненията, които са във връзка с определено съществително, Бейкър препоръчва да се изследват и местоименията, рефериращи към изследваната дума. Бейкър препоръчва да се обърне внимание и на историческия контекст на темата. Пак според Бейкър друго статистически значимо явление в текста е словосъчетанието, като оригиналният използван термин на английски е “collocation” и се има в предвид не само думи, които са точно една до друга, а и през известно разстояние от думи, като един от значимите показатели е Взаимната информация (MI от Mutual information), който е число, получено като се сравняват наблюдаваните колокати с очакваните колокати, като ако стойността е по-голяма от три, това е индикация за статистически значим колокат. За Бейкър метод за анализ е и извеждане на “мрежа на колокатите”, чрез която изследователят интерпретира всички колокати на дадена дума и връзките между тях.

Авторът на дисертацията се позовава на Судхахар, Фацио, Францози и Кристианини, които препоръчват изработване на визуална мрежа на елементите от тройката подлог-глагол-допълнение, като по този начин се набави основна информация за наратива и за взаимоотношения между лица в корпуса. Анализът на Пол Чилтън посочва, че хората позиционират всички твърдения така, че Азът -, аз, ние, тук, сега“, да е в центъра, като останалите твърдения се разполагат по поне три оси – време, пространство и модалност, отдалечени от Аза по осите на физически, времеви или морален принцип за оценка, като в политическия дискурс те следва да са част от реалността, но във външнополитическия те не са и на ораторът му се налага да полага усилия, за да убеди слушателите, като в този случай позицията на Азът трябва да се приеме за даденост. Авторът посочва резултати, получени от Маргарита Пешева при компютърен анализ на български телевизионен кандидат-

президентски диспут от началото на 90-те години - при кандидатите най-висока е честотата на ключови думи като имена на партии, термини от политическата философия и държавни организации. Това са все понятия, които кореспондират с концепцията на Харари за фикции.

За нуждите на изследването авторът анализира личните имена, имената на организациите, събирателните названия, географските понятия, които са с най-голяма честота в изследвания корпус. След това редуцира речите до такива, в които има струпания на високо-честотни елементи и проучва кои елементи имат участие в наративи. След това изследва дали най-високо честотните персонажи са част от клъстери и ги анализира. Изследва чрез колокати връзката на наративните понятия с основните персонажи и съставя схема на връзките между основните персонажа. Чрез анализ на схемата на връзките той извежда основния наратив.

Научната хипотеза е, че чрез софтуерния анализ може да се изведе основния наратив в президентската реторика на Ленарт Мери, като този наратив потвърждава „Пътуването на героя“ като основна структура.

За нуждите на анализа си авторът на дисертацията избира програмата AntConc, които според редица изследователи в областта е подходяща за количествени изследвания, има софтуерни и икономически предимства, както и редица предимства при лингвистичен анализ.

От получените резултати може да се заключи, че в реториката на Мери има две независими главни сюжетни линии. Имайки предвид най-високата честота на клъстерите за „Аз“, може да се направи хипотеза за съдържанието на тази сюжетна линия, която преминава през цялата реторика на Мери. Тя има всички характеристики на Персонална сюжетна линия:

Втората група понятия формират сюжетна линия, в която доминира понятието „Ние“. Поради тази причина ѝ е дадено названието „публична“.

Авторът открива и важен второстепен наратив – за демократичния свят, демократичната Естония и демокрацията в Русия. Сравнението на схемите на връзките от 1-ви мандат с финалната главна схема показва развитието на персонажите в наратива: балтийските и руските наративи са важни за първи мандат, защото чрез тях е постигнато разграничение между двете идентичности ,

но малко по-малко Мери изоставя балтийските и руските наративи като важни за реториката му. Все по-голямо значение за Мери има фактът, че е естонец – нещо, което не присъства значимо в първи мандат. Това потвърждава хипотезата, че сюжетът може да се разглежда като една история за инициация, за търсене на себе си, така, както е изведена в „Пътуването на героя“. Наблюдава се и сливане на „Ние“ с „Европа“.

Резултати и приносни моменти

Двата основни като механизъм типа анализа дават сходни данни, засягащи аспекти на един и същи наратив. При структурния анализ е изведена структурата и сюжета, докато при софтуерния анализ се навлиза в дълбочина в анализа на персонажите и взаимоотношенията между тях. Това дава по-пълна картина каква е международната англоезична реторика на естонския президент Ленарт Мери.

Структурата е изведената вече и посочена в трета глава „Пътешествието на Президента Ленарт Мери“.

Два са основните персонажи, изведени чрез софтуерния анализ – “Аз” и „Ние“. Тези персонажи реферират до :

Персонална сюжетна линия: Мери е казал, че е естонец, винаги е бил естонец, видял е какво е да си естонец и какво е естонско, писал е и е чел за това. Той иска да има възможност да бъде и сега естонец, гордее се, че е естонец и с всичко естонско, помни какво е да си естонец, какво е естонско и ще разказва какво е да си естонец и за всичко естонско. В бъдещето ще продължава да е естонец и ще говори и разказва за всичко естонско.

Публична сюжетна линия: Те принадлежат към културното и политическо европейско пространство, затова и Естония, която от векове е част от Европа, трябва да се присъедини към Европейския съюз. Те трябва да приемат, че светът се е променил и трябва да открият мястото си е него, а Естония има много предимства пред другите държави. Но не трябва да се повтарят грешките и изборите от миналото – от епохата на Световните войни и Студената война. На тях им липсва сигурност, затова и една от най-желаните цели е присъединяване към НАТО. Спътник по пътя към ЕС и НАТО на Естония е Латвия.

Сюжетите варират според темите на речите, които пък са обвързани с конкретни събития и проблеми. Една значителна част от речите му са произнесени по случай конференции (30 броя) и в университети (24 броя). Обръщенията са същия брой, колкото са и речите му по случай откривания – 41 броя. Речите по време на официални вечери са 30 броя. В президентския дворец в Кадриорг са произнесени едва 20 речи, а чуждестранният град с най-много произнесени речи е Вашингтон – 11 броя. Най-много речи Мери е произнесъл през месец юни – 40 броя, а най-малко през месец януари – седем броя.

Видовете наративи в международната му англоезична реторика са: притчи; персонални/лични наративи; исторически наративи; митологични наративи; хипотези, разположени в бъдещето; статистически наративи; правни наративи.

Има персонажи, които Мери играе пред аудиторията или използва в речите си:

1. „Един от вас“ - потърпевш от комунистическия режим, обикновен естонец.

2. „Прометей“ – този митологичен персонаж Мери играе предимно пред естонска аудитория, но се случва да го играе и пред друга аудитория. Той носи дар за народа си.

Между тези два персонажа съществува пряка връзка – „Един от вас“ е мотивацията на Героя, за да тръгне на пътешествието. Прометей е персонажът, който Мери играе в моменти, в които е господар на два свята.

Ленарт Мери създава политическа митология, използвайки похвати, познати от митовете. Той се отнася като към персонажи с държави и съюзи, географски понятия, натоварвайки ги с характери и давайки им право на решения. Някои от тях плачат, други се държат като богове – конкретно ЕС и НАТО. Често може да се види митологичен сблъсък между някои от персонажите му, напомняйки сблъсъците от сътворението на света като този между Мардук и Тиамат или титаните от древногръцката митология. Държавите, представени като тези политически титани, вкопчени в битка един с друг, е похват, който Мери използва често. Естонския национален епос „Калевипоег“ също разглежда Калевипоег като гигант, който има силата да сътворява света, вкопчен в схватка с други могъщи

същества, чиито възможности надскочат човешките. Прометей, в ролята на който толкова често влиза Мери, също е титан.

Тази основна митологична сюжетна линия и персонажи правят наратива в международната англоезична реторика на естонския президент Ленарт Мери разбираема както за естонци, така и за всички извън Естония. В реториката му липса насищане с конкретни имена на исторически персонажи, още по-малко с естонски имена и литературни персонажи, което би затруднило възприемането на посланието. Конфликтите са ясно изведени, рефериращи до базови взаимоотношения, като Мери винаги поставя себе си и държавата/народа/колегите си от страната на онеправданите в иначе епичния сблъсък, печелейки симпатиите на аудиторията.

Към основната структура се закачат всякакви добре развити наративи, каквито при Мери са наративът за демокрацията и за „естонската Нокия“. Те отключват специфична „реторическа визия“, благодарения на която аудиторията припознава Мери за лидер. „Пътуването на героя“ обаче е гръбнакът, който сглобява отделните реторически визии в една основна и благодарение на която те сформират наратив, който може да въздейства върху много различни типове аудитории.

Получените резултати могат да се използват като референтни при следващи анализи на президентска реторика, като не е задължително тя да бъде само естонска или източно-европейска. Освен от учените, универсалната митологична структура в реториката на Ленарт Мери може да бъде приложена ефективно от всеки един президент и автор на речи.

Основен метод е придържането като дългосрочна реторическа стратегия към „Пътуването на президента“ и неговите основни точки:

1. „Покана за приключение“
2. „Пътя на изпитанията – Търсене на съюзници“
3. „Среща с богинята“
4. „Помирение с бащата“
5. „Апотеоз“
6. „Господар на два свята“

7. „Върховният дар“

Президентите трябва да се стремят да дефинират ясно своите основни цели в начало на мандата си и да отправят поканата за приключение към аудиторията. Ако основните цели са добре дефинирани, то в последствие основната цел в международен план е придържане към стъпките „Пътят на изпитанията – Търсене на съюзници“. В последствие чрез тези съюзници могат да бъде иницирана „Среща с богинята“ и „Помирение с бащата“, които да доведат до „Апотеоз“. Президентът вече има легитимността да бъде „Господар на два свята“ и да представя успехите си като дар за народа.

Ако се стреми да спечели нов мандат, то президентът трябва да отправя нови покани за приключения, а ако иска да се оттегли – да поднесе Върховния дар, който да сложи край на пътуването му с генерална промяна, която да остане в паметта на народа.

Президентите трябва да използват похвата на гледната точка, описан от теоретиците на реторика и да представя наратва така, че дори неочакваните събития да се представят като част от пътуването на героя. Това не означава да се подменя смисълът им, а само да им се търси митологична обосновка.

Миналото трябва да се използва, за да се аргументира промяна в бъдещето. Не е добър похват в миналото да има само успехи или само неуспехи. Могат да се подберат различни времеви периоди с различен заряд, които да бъдат използвани като отправни точки за аргументиране на бъдещи промени, базирани на примера или отрицанието. В бъдещето чрез новата промяна трябва да се търси завръщане към нещо познато и изгубено в миналото т.е. затваряне на кръга на „Пътуването на героя“ във времето.

Естествената позиция на Президента е дефинираната от Кембъл роля на Световен спасител – носител на божествения ред, персонаж на учител, на просветител, на разказвача, който носи тълкуванието и разяснението.

Гордостта на народа и неговите съюзници винаги трябва да се съхранява. Те не трябва да бъдат твърде много критикувани, принизявани, назидавани. Всеки един негатив трябва да се представя като част от „Пътуването на героя“, като плод на изгубения идеал, който може да бъде възстановен в бъдещето.

Научни приноси:

1. Създадена е хронологична линия за развитие на наратива в реториката и са изведени ключови имена и дефиниции за всеки един период. Изготвена е класификация на типовете наративи в реториката и областите им на приложение при различните автори.
2. Президентската реторика е анализирана като дългосрочна стратегия. Използвана е комбинация от теоретични и емпирични инструменти. Получените теоретични и емпирични резултати се използват за верификация един на друг. В резултат на приложените анализи е потвърдена основната хипотеза, че в изграждането на наратива в президентската реторика на Ленарт Мери има модел и той е близък до модела, описан от Дж. Кембъл в „Героя с хиляди лица“.
3. Извършен е структурен анализ на 324 речи, който изследва жанр, аудитория, персонажи, конфликт, сюжет, тема и структура. Проверено е в коя стъпка от „Пътуването на героя“ попада дадена реч чрез извеждане на доминиращите топоси. Резултатите са обобщени и категоризирани. В резултат са изведени стъпките от „Пътуването на президента Ленарт Мери“.
4. Извършен е обстоен софтуерен анализ на 324 речи, като са разгледани клъстери с високо честотни думи, колокатите на думите и връзката им с основните персонажи. Детайлно са разгледани 24 характерни речи. Създадена е схема на връзките, с помощта на която са изведени двете основни сюжетни линии в реториката на Ленарт Мери и е разгледано сюжетното развитие. Потвърдена е структурата на „Пътуването на президента Ленарт Мери“.

Научно-приложни приноси:

5. Създадена е методология за създаване на международни президентски речи, базирана на резултатите от структурния и софтуерния анализ, наречена „Пътуването на президента“. Тази методология акцентира в основната си

част върху развитието на наратива като дългосрочна стратегия, като се извеждат практически предписания за изграждане на персонажите, сюжетно приключване на мандатите, за работа с аудиторията и включване на непредвидени събития в системата от свързани една с друга речи. Акцентира се на кръговата структура на наратива.

Публикации по темата на дисертацията:

Георги Мерджанов. Персонажът като основен проводник на реторическата комуникация в естонската програма Work in Estonia. - В: Докторантски четения. 1 Том. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. 2018. с. 107-118.

Георги Мерджанов. „Пътуването на героя“ в Станфордската реч на Стив Джобс. - В: Годишник на Софийския университет, „Св. Климент Охридски“, Философски факултет, Книга Докторанти. 2 Том. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. 2018. с. 43-62.

Георги Мерджанов. Границите на персонажа на подразбиращата се аудитория. - В: Годишник на Софийския университет, „Св. Климент Охридски“, Философски факултет, Книга Докторанти. 3 Том. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. 2019. с. 15-28.